

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота

(освітній ступінь – «бакалавр»)

на тему: «Проблема Іншого у філософії Симони де Бовуар»

Виконала: студентка 4-го року
навчання,
Спеціальність: 033 Філософія
Венберг Олександра Дмитрівна

Керівник:
доцент, кандидат наук
Пастушенко Людмила Андріївна

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	С.3
РОЗДІЛ I ФІЛОСОФІЯ СИМОНИ ДЕ БОВУАР В КОНТЕКСТІ ФЕМІНІЗМУ	
1.1. Життя та творчий шлях Симони де Бовуар.....	С.7
1.2. Стрижневі ідеї фемінізму де Бовуар.....	С.12
1.3. Що таке фемінізм?.....	С.17
1.4. Вплив Симони де Бовуар на теоретиків фемінізму.....	С.22
РОЗДІЛ. II. ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІНШОГО У ДОРОБКУ СИМОНИ ДЕ БОВУАР	
2.1. Діалектика Я та Іншого.....	С.26
2.2. Концепція «другої статі» у філософії Симони де Бовуар.....	С.36
ВИСНОВКИ.....	С.44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	С.47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дослідження філософської проблеми Іншого у філософії Сimoni де Бовуар є актуальним питанням сучасної історико-філософської науки. Творчий доробок відомої французької філософині, письменниці, суспільно-політичної діячки має важливе значення для осмислення розвитку європейського фемінізму, розуміння інтелектуальних процесів в Європі у першій половині ХХ ст. Симона де Бовуар заклала фундамент для формування гендерних досліджень сучасності, її філософські ідеї суттєво вплинули на формування феміністичного напрямку. У своїй творчості С. де Бовуар показала важливість осмислення проблеми жінки крізь призму актуальної для ХІХ - ХХ ст. філософської проблематики Іншого. Поняття Іншого було застосоване Симоною не тільки для опису статевої дискримінації, а в широкому філософському та культурному контекстах.

Попри те, що в останні роки здійснено значущі кроки у вивченні філософського спадку С. де Бовуар, більшість праць присвячені її літературній творчості, досліджують її філософські погляди та ідеї або дуже загально, або лише у контексті фемінізму та їх внеску у теорію гендеру. Дослідження творчості авторки стосуються в більшості випадків лише феміністичного виміру, важливі філософські аспекти її творчості, зокрема її концепція Іншого, залишаються до кінця не розкритими.

Стан наукової розробки теми. Чималий філософський спадок С. де Бовуар є недостатньо проаналізований через зосередження дослідницької уваги лише на феміністських аспектах її творчості. Це і обумовлює актуальність звернення до філософської проблематики Іншого в феміністичній філософії де Бовуар – теми, яку недостатньо висвітлено в дослідницькій літературі, через уникнення власне філософського виміру у феміністській творчості авторки. Філософський доробок С. де Бовуар стає предметом вивчення у другій половині ХХ ст., що відображено, зокрема, у гендерних студіях. Філософська

творчість С. де Бовуар здобуває високу оцінку серед філософів та соціальних діячів, філософів та гендерних теоретиків ХХ ст. (Ю. Крістаєва, Дж. Батлер, Д. Гаравей, Б. Фрідан)

Філософським поглядам С. де Бовуар приділено значну увагу у сучасних українських історико-філософських дослідженнях. Серед сучасних досліджень перш за все варто зазначити праці В. П. Агеєвої, І. А. Жеребкіної, Т. А. Корнеєвої, О. В. Павловської, Л. Л. Шкіля. Попри наявність величезної кількості праць, присвячених феміністичним поглядам С. де Бовуар, здебільшого вони мало стосуються дослідження власне проблеми Іншого у філософії де Бовуар. Це зумовлює необхідність провести незалежний та систематичний аналіз філософських концепцій С. де Бовуар.

Об'єктом дослідження є феміністична філософія Симони де Бовуар

Предметом дослідження є концепція Іншого в контексті феміністичної філософії С. де Бовуар

Мета дипломної роботи – визначення специфіки проблеми Іншого у екзистенційній філософії Симони де Бовуар.

Здійснення поставленої мети передбачає наступні завдання:

1. Відтворити творчий шлях та становлення філософського світогляду Симони де Бовуар.
2. Надати характеристику фемінізму і визначити місце і значення творчого доробку Симони де Бовуар у розвитку феміністського руху.
3. Проаналізувати основні філософії у контексті проблем фемінізму.
4. Охарактеризувати концепцію Іншого, витоки та метаморфози цієї категорії в новітній філософії.
5. Проаналізувати категорію Іншого крізь призму екзистенціалізму філософії Симони де Бовуар, визначити специфічні риси та особливості її автентичного підходу у застосуванні даної категорії.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел, що знаходяться в такій логічній послідовності:

У розділі I «*Філософія Симони де Бовуар в контексті фемінізму*» розглянуто віхи життя, відтворено контекст становлення філософського світогляду Симони де Бовуар, розглянуто основні ідеї її філософського доробку та встановлено її вплив на становлення і розвиток фемінізму.

У розділі II «*Філософська концепція Іншого у доробку Симони де Бовуар*» досліджено місце і значення проблеми Іншого в новітній європейській філософії та визначено характерні особливості осмислення проблеми Іншого в екзистенціалістській філософії С. де Бовуар.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Дослідження було проведено з дотриманням методологічних принципів історизму, діалогічності та толерантності. Для аналізу першоджерел та відтворення поглядів авторки було використано текстологічний метод. Застосування історичного методу дозволило відслідкувати джерела та фактори формування філософських ідей досліджуваної особистості. Використовуючи контекстуальний метод, було визначено основні концепти де Бовуар та їх вплив на соціокультурний контекст. Під час дослідження концепції Іншого в творчому доробку Симони де Бовуар та інших мислителів, були застосовані такі методи як аналіз та аналітика. Під час дослідження становлення та розвитку феміністичного руху також було застосовано історико-генетичний та історико-типологічний та діахронічний аналіз. Під час дослідження біографії Симони де Бовуар її становлення як письменника і філософа було застосовано метод реконструкції. Для дослідження філософських концепцій та ідей було застосовано дескриптивний метод.

Джерельна база дослідження. Для висвітлення поглядів С. де Бовуар перш за все було використано першоджерела, такі як «Дуже легка смерть» (1968), «Спогади вихованої дівчини» (2004), «Сила обставин» (2007), переважним чином – її філософське дослідження в україномовному перекладі «*Друга стаття: В 2-х тт.*» (1994–1995).

Задля висвітлення життєвого і творчого шляху Симони де Бовуар було досліджено праці С. Вятта, С. Шнельбаха, С. Гришак, С. Шольца, В. Агєєвої, А. Рожкової, Д. Бергофен і М. Берк.

З метою відтворення основних філософських ідей Симони де Бовуар було використано праці Е. Павловської, Л. Шкиль, К. Закревської.

Для визначення соціального контексту фемінізму та впливу де Бовуар на фемінізм авторка зверталась до досліджень Н. Сироти, З. Шевченко, Т. Муслимової, І. Жеребкіної, А. Коновалової, Т. Корнеєвої, О. Федоркова, Н. Поліщук, І. Стешина, Б. Фрідан, О. Борцова, Г. Стайнем, І. Чикалова, Є. Хитрук.

З метою дослідження метаморфоз, яких зазнала категорія Іншого в європейській філософській традиції та виявлення автентичного характеру категорії у застосуванні філософині авторка зверталась до праць філософів Ж. П. Сартра, Ж. Лакана, Е. Гуссерля, і досліджень Д. Кукарникова, К. Боумена, А. Браерської.

При дослідженні концепції Другої статті Симони де Бовуар були застосовані критичні джерела К. Фресс, Е. Павловської, Л. Шкиля, В. Петріва і С. Бедаш.

РОЗДІЛ І. ФІЛОСОФІЯ СИМОНИ ДЕ БОВУАР В КОНТЕКСТІ ФЕМІНІЗМУ

1.1. Життя та творчий шлях Симони де Бовуар

Симона де Бовуар – одна з найвпливовіших філософів ХХ століття, яка привернула увагу світової спільноти своїми роботами в галузі фемінізму, літератури та політичної філософії. Вона була не лише теоретиком, а й активісткою у боротьбі за права жінок та проти дискримінації.

Симона де Бовуар народилася 9 січня 1908 року в Парижі в родині Франсуази та Жоржа де Бовуар (де Бовуар, 2004, с. 15). У тогочасному суспільстві молода жінка мала вийти заміж і стати матір'ю, проте Симону мало цікавили усталені суспільством норми, замість цього вона стала письменницею та розпочала кар'єру вчителя. Симона відвідувала курси в Сорбонні і у 1927 році отримала «сертифікат», що стало першим кроком до отримання кваліфікації вчителя у Франції. (Wyatt & Schnellbach, 2020, р. 26). 1929 року після здачі іспиту вона отримала право займатися викладацькою діяльністю. Під час навчання вона познайомилася з Жаном-Полем Сартром, французьким філософом, письменником і драматургом, який був одним із найвпливовіших мислителів ХХ століття. (Сартр, 2020, с. 3). У 1931 році Симона знайшла роботу у ліцеї в Марселі, і у 1932 році її було переведено до Руана. В цей період вона розпочинає романтичні стосунки зі своєю ученицею Ольгою Косакевич. Пізніше ці складні стосунки будуть описані в романі «Вона прийшла, щоб залишитися» (*L'Invitée*) (Scholz, 2000, р. 11) У цей час де Бовуар розпочинає філософську діяльність. У 1944 р. вона опублікувала працю «Піrr і Кіней» (*Pyrrhus et Cinéas*), у 1947 р. – працю «Етика неоднозначності» (*Pour une Morale de l'Ambiguïté*), у яких знаходимо дослідження філософської проблеми індивідуального вибору. В цих творах також вже представлені основні ідеї екзистенціалізму, зокрема, такі як свобода волі та тривожність, що пов'язана із зіткненням з Іншими (Scholz, 2000, р. 11)

Після закінчення Другої світової війни де Бовуар разом з Сартром приєднались до *Les Temps Modernes*, «лівого» журналу «Сучасні часи», заснованим у 1945 році Сартром, Мерло-Понті та іншими їх друзями з філософського кола. (Wyatt & Schnellbach, 2020, p. 35). У 1945 р. письменниця публікує свою працю «Чужа кров» (*Le Sang des Autres*), яка була присвячена аналітиці суспільно-політичних дилем, з якими зіштовхувався тогочасний лідер опору під час війни. У цьому ж році вона написала свою єдину п'єсу «Даремні роти» (*Les Bouches Inutiles*). Через рік Симона пише твір «Всі люди смертні», де осмислювала етичні питання смерті і безсмертя. У 1949 р. виходить її масштабна праця «Друга стаття», яка остаточно зарахувала авторку до лав філософських та політичних лідерів думок і записала її ім'я в світову історію (Гришак, 2013, с. 11). Коріння «гендерних досліджень» було сформовано разом з публікацією «Другої статі». Цей момент у житті філософині став переломним. Вона була авторитетним автором для європейської інтелектуальної думки ще до виходу цієї книги, але саме «Друга стаття» зробила її «матір'ю фемінізму другої хвилі». (Scholz, 2000, p. 12).

Ця праця стала резонансною, нею захоплювались і активно критикували. Деякі критики називали де Бовуар «німфоманкою», деякі критикували безпристрасність її описів сексуальності жінок. Але, можливо, якраз через невщухаючі суперечки книга мала такий великий успіх. У 1954 р. вона отримала Гонкурівську премію, найвищу літературну нагороду Франції, за роман «Мандарини» (*Les Mandarins*), ставши третьою жінкою в історії, яка отримала цю нагороду (Агєєва, 1994, с. 6) Але з часом кар'єра і світова репутація Симони похитнулася, коли вона визнала себе комуністкою і почала активно критикувати колоніальну політику Франції. Симона схилилася до лівих поглядів, а в 1950-ті рр. вона почала захищати комуністичні уряди Китаю та СРСР і критикувати капіталізм. У 1955 р. Сартра та де Бовуар офіційно запросили відвідати Радянський Союз та Китай. У 1957 р. вона пише твір «Довгий Похід» (1957), який фактично поховав її як письменницю для американських читачів. Ця книга була визнана критиками її найгіршим

твором, як за стилем, так і за змістом. Лише пізніше зізналася сама авторка, книга була написана на замовлення. У ній письменниця вихваляла комунізм та власне Комуністичний режим Китаю. Книга справляла враження, що або Симона заплющувала очі на очевидні проблеми комуністичного укладу Китаю, або була дуже наївною. У 1960 р. Симона отримує запрошення від Фіделя Кастро приїхати до Куби, в цей же час вона підтримувала в'єтнамську Комуністичну партію (Wyatt & Schnellbach, 2020, p. 45).

Філософиня також видала друком кілька томів своїх мемуарів. Перший том «Мемуари сумлінної доньки» був опублікований 1958 р. Успіх цієї книги дещо затьмарив попередні творчі поразки письменниці. Наступними опубліковано твори «Розквіт життя» (*La Force de L'Âge*), «Сила обставин» (*La Forces des Choses*) і «Все сказано і зроблено» (*Tout Compte Fait*), які мали посередній успіх у тогочасної аудиторії. Мемуари містили відверті подробиці з життя письменниці. Найбільш зворушливими є мемуари «Дуже легка смерть», у якій Симона ділиться спогадами про смерть матері. Ця книга описує глибокі переживання письменниці. В одній з глав вона пише: «Коли йде дорога нам людина, ми відчуваємо себе винними в тому, що пережили її, і розплачуємося за це горем і щемливою тугою. Зі смертю близького досягаємо його неповторність. Він займає собою весь світ, який для нього вже не існує, але який із його відходом перестає існувати і для нас» (де Бовуар, 1968, с. 16). Свою наступну публікацію «Все сказано і зроблено» (1972) авторка присвятила своїй учениці, з якою вони залишались близькими друзями протягом 10 років. 1983 р. було видано «Листи до Бобра», збірку листів Сартра до Бовуар, в яких розкриваються подробиці їх складних відносин. У 1985 р. за рік до своєї смерті Симона пише «Прощавай: прощання з Сартром». 14 квітня 1986 року Симона померла після тяжкої хвороби.

Вже після її смерті широкого розголосу набули аспекти стосунків де Бовуар і Сартра, зокрема після публікації листів і журналів філософині (Рожкова, 2008, с. 44) Згідно з їх листуванням, Сартр потребував визнання своєї творчості в тогочасному суспільстві, і філософиня заради нього робила

те, що сама засуджувала: дозволяла йому привласнювати свої інтелектуальні здобутки. Публікація цих листів відкрила нові факти, які призвели до усвідомленні масштабу ролі фігури Симони як філософа, оскільки стало зрозуміло, що її вплив на філософію Сартра був значно більшим, ніж вона стверджувала. Так, філософиня не тільки вплинула на розвиток фемінізму та запустила процес дослідження проблеми гендера та ролі жінки у суспільстві, а й відіграла важливу роль в створенні та розвитку екзистенціалістських ідей Сартра (Scholz, 2000, p. 11–18).

Згідно з дослідницями Деброю Бергофен та Меган Берк, Симона де Бовуар за життя не вважала себе філософинею. Вона ідентифікувала себе як письменницю, а свої філософські твори вона називала відлунням філософії Сартра. Проте її приналежність до кола філософів таки була визнана, правда, проти її власної волі, вже після смерті, оскільки ідеї, висловлені нею у книзі «Друга стаття» мали потужний вплив на осмислення ролі і значення жінки у суспільстві і стали поштовхом до формування гендерної теорії. І хоча філософиня довгий час не визнавала себе феміністкою, у 1972 р. в інтерв'ю з *Le Nouvel observateur* вона виразила свою спільність з марксистським феміністками (Bergoffena & Burke, 2020, p. 23). Філософський доробок стає важливою частиною творчості де Бовуар, і можна простежити як філософиня, починаючи від ідей про матеріальність ситуативної свободи, переходить до ідей про владу і категорії Іншого. С.де Бовуар також цікавиться питанням людської скінченності. Вона піднімає це питання в своєму романі «Всі люди смертні» (1946), який оповідає історію про Фоску, який хотів обдурити смерть, з метою реалізувати ідеал гуманізму. Він прагнув зробити гуманітарію своїм проєктом і довести його до довершеності. Іншою важливою працею філософині є «Повноліття», твір подібний до праці «Друга стаття», де увага зосереджується на дослідженні літніх людей, які так само, як і жінки, визначаються в суспільстві як Інші. Авторка розглядає міфи про людей похилого віку і про старіння як таке, та звинувачує суспільство в дегуманізації тих, хто відноситься до категорії Інших. Авторка користується таким самим

методологічним шляхом як і в «Другій статі»: вона досліджує біологічні, психологічні, культурні та соціальні аспекти, які вплинули на маргіналізацію старіння (Bergoffena & Burke, 2020, p. 34).

Слід приділити особливу увагу праці Симони «Друга стаття» (1949), яка вважається класикою феміністичної літератури Симона де Бовуар. У творі Симона кинула виклик суспільному розумінню традиційних гендерних ролей і стверджувала, що жінки за своєю суттю не є нижчими за чоловіків, а скоріше соціалізовані в рабство. Вона стверджувала, що стать не є біологічним фактом, а скоріше соціальною конструкцією, і що пригнічення жінок закорінене в соціальних і культурних нормах, а не в біології. У «Другій статі» де Бовуар знаменито написала: «Жінкою не народжуються: нею стають» (де Бовуар, 1994, с. 216).

Вихідним положенням її філософії є основна ідея екзистенціалізму, про те, що люди є свободними і відповідальними за свій життєвий шлях, свобода волі не просто існує, вона є запорукою самотійного вільного життя індивіда, який має за свій обов'язок боротися проти світового зла. У своїй книзі «Друга стаття» авторка заклала базис основних ідей фемінізму в сучасному його розумінні. Книга присвячена пошуку відповіді на питання, як так сталося, що жіноче начало оформилося як другорядне у своїй екзистенції. Вона розглядає різні чинники, що вплинули на закладання саме такої ролі жінки, але основну причину вона описує ще на початку своєї книги: «У людському суспільстві панують чоловіки. Вони міркують про жінку, виходячи не з неї самої, а порівняно з собою, не визнаючи її як автономну істоту» (де Бовуар, 1994, с. 27)

Так, у творчому доробку Бовуар закладено основу для подальшого розвитку ідей, що вплинули на трансформацію і фемінізацію світу, і досі сприяють емансипації жінки, народженню все більшої кількості свідомих жінок, які замість того, щоб стати частиною чоловічого світу, здобувають рівність в ньому як відмінні, але рівноправні члені суспільства людей.

1.1. Стрижневі ідеї фемінізму де Бовуар

Її філософія складна та багатогранна, а поле досліджень охоплювало велику кількість актуальних тем. Можна виокремити наступні стрижневі ідеї її філософії: соціальну конструкцію гендеру, екзистенціалістський погляд на жінку та осмислення її ролі в суспільстві через категорію Іншого, критику есенціалізму, апологію свободи самовизначення та моральної відповідальності людини.

Де Бовуар стверджувала, що гендер – це не біологічний факт, а радше соціальна та культурна конструкція, яка нав'язана індивідам суспільством. Вона доводила у своїх працях, що стать – це щось, що засвоюється та виконується, а не є вродженою характеристикою (де Бовуар, 1994, с. 84)

Важливе місце також займає досліджувана в її творчості концепція «Іншого». Спираючись на екзистенціальну філософію Жана-Поля Сартра, де Бовуар стверджувала, що люди визначаються їхніми стосунками з Іншими. Вона стверджує, що жінки історично та культурно позиціонувалися як «Інші» по відношенню до чоловіків і були визначені в основному з точки зору їхніх стосунків з чоловіками, а не як автономні особи. Симона де Бовуар вважала, що єдиний спосіб для жінок досягти справжнього звільнення та рівності – це відкинути обмеження традиційних гендерних ролей і стверджувати свою повну суб'єктність і свободу волі. Вона закликала до політики звільнення, яка б кинула виклик патріархальним структурам влади та сприяла б більшим можливостям і правам для жінок (Шалаева та ін., 2021, с. 60).

Симона де Бовуар у своїх філософських дослідженнях розглядала проблему моральної відповідальності людини з різних сторін. Вона наголошувала на тому, що людина повинна бути морально відповідальною за свої вчинки по відношенню до людства і природи і повинна сама взяти на себе відповідальність за їх наслідки. У своїй книзі «Друга стать» вона висловлювала думку, що жінки повинні взяти на себе відповідальність за свої вчинки та своє життя і бути свідомими своєї власної сили та можливостей. (де Бовуар, 1994, с. 64)

В книзі «Друга стаття» Симона де Бовуар висловлює свої філософські та феміністичні погляди на роль жінок у суспільстві та наслідки соціальних та культурних обмежень. Вона намагається дати відповідь на питання «Хто така жінка взагалі?», але, за її думкою, жіночність не можна визначити ідеєю про жінку, оскільки жіночі риси є набутими в результаті впливу середовища. (де Бовуар, 1994, с. 23–26). У чоловіка натомість не виникає складнощів ідентифікувати себе, бо для нього бути чоловіком це щось звичне і само собою зрозуміле, чоловік – це людина. У багатьох мовах, зокрема, таких як французька, поняття «людина» і «чоловік» позначаються одним словом «homme» (де Бовуар, 1994, с. 26).

У першому розділі першого тому своєї книги «Друга стаття» філософія розглядає жінку крізь призму її анатомічних особливостей як одного з модусів її буття. Можна намагатися визначити жінку цілком через її біологічні властивості, визначити жінку як самицю, тобто спираючись на її дітородну функцію. Якщо виходити з таких засад, то виникає перш за все питання, що ми маємо на увазі під словом «самиця» у біологічному вимірі. Самиця природно має потяг до творення життя, дітонародження, що робить її прикутою до материнства і обмеженою навіть в своєму фізичному русі у просторі, на відміну від індивідуалізованого самця, який є автономним і незалежним, ніщо не заважає його трансцендентності, не сковує його. І де Бовуар пише, що чим більше утверджується індивідуальність особистостей, тим більше стає розрив, в чому утворюється конфлікт, який полягає в тому, що самець стає все більш незалежним, а самиця навпаки стає залежною і не може протистояти самцю, який утверджується у ролі лідера. Симона стверджує: «Жінка, як і чоловік, є тіло. Та її тіло – це щось інше, ніж вона сама» (де Бовуар, 1994, с. 50).

У другому розділі авторка аналізує творчий доробок Зігмунда Фрейда і те, що психоаналіз говорить про жінку. Теорія З. Фрейда стосовно жінки у деяких аспектах базується на засадах чоловічих особливостей. Так, Фройд розмірковуючи про жіноче лібідо, повністю копіює ідею про лібідо чоловіка.

Симона критикує психоаналітичний підхід у дослідження жінки, оскільки він побудований на основі теорії чоловічої сексуальності, наприклад, згідно з З. Фройдом, дівчинка, під час генітальної стадії розвитку, заздрить фалосу хлопчика. Цю думку Симона спростовує: «Дівчинка заздрить фалосу хлопчика, але тільки як символу подарованого хлопчикам привілею. Місце, яке займає в родині батько, повсюдне переважаючі чоловіків, виховання – все це утворює її в думці про чоловічу вищість» (де Бовуар, 1994, с. 58–59)

Філософія у третьому розділі аналізує теорію історичного матеріалізму Маркса та Енгельса, яка пояснює, що людство є творцем історії та несе відповідальність за соціально-економічну реальність, включаючи становище жінок. Філософія досліджує вплив економічної структури та технічної еволюції на роль жінок у спільноті, зазначаючи, що техніка та індустріалізація дали жінкам можливість зрівнятися з чоловіками. (де Бовуар, 1994, с. 64–71)

У другій частині книги авторка аналізує історію становлення та формування взаємовідносин чоловіка та жінки. У землеробську добу жінку наділяли магичними властивостями, вона була чаклункою, яка давала життя і впливала на врожай, але вже тоді лідерство належало чоловіку (Павловская & Шкиль, 2022, с. 74) Але жінку шанували до тих пір, поки не перестали боятися сил природи, з підкоренням природи починається закріпачення жінки. І навіть з приходом промислової революції, яка урівноважила жінку і чоловіка у їх можливостях, чоловік залишився на позиціях лідера. З цього приводу сучасна дослідниця К. Закревська зазначає: «Авторка робить висновок, що історію жіноцтва “зробили чоловіки”, утвердивши свій престиж на фізичній силі, чоловіки створили мораль, релігію, ієрархію цінностей. Жінку було позбавлено можливості зреалізувати свої здібності у діяльності, спрямовані на вдосконалення себе і світу навколо себе» (Закревська, 2014, с. 2).

Третя частина праці присвячена міфам про жінку, створеним чоловіками. Жінка асоціюється з тілесністю, в той час як чоловік, на противагу, стверджується як духовне начало. Одним з яскравих прикладів є біблійний сюжет творення світу, в якому жінка є дарунком Бога Адамові, щоб

позбавити його самотності (Закревська, 2014, с. 2). У четвертій частині авторка досліджує особливості виховання дівчат і аналізує, в який спосіб гендерна соціалізація впливає на становлення жінок. З самого дитинства, показує Симона, жінку привчають до пасивності і вивченої безпорадності. Ролевою моделлю для дівчини стають героїні казок, такі як Попелюшка чи Спляча Красуня, доля яких чекати «прекрасного принца». Подібні настанови обмежують потенціал становлення жінок (Закревська, 2014, с. 2).

У першій частині другого тому Симона аналізує становище жінки в суспільстві. Вона розглядає жінку як дружину, відносно її суспільного сприйняття у ролі заміжньої жінки (де Бовуар, 1995, с. 6). У наступному розділі вона досліджує роль жінки в суспільстві як матері, також розглядає феномен стигматизації жінок, що зробили аборт (де Бовуар, 1995, с. 92). У розділі «Від зрілості до старості» авторка описує кризові етапи у житті жінок в процесі дорослішання та старіння, і приходить висновку, що попри одноманітність життя жінки в тогочасних реаліях, кризи, через які вона проходила, були значно глибшими за чоловічі. С. де Бовуар також досліджує суспільне життя жінки у світських відносинах, показуючи неможливість її автономної реалізації та сприйняття соціумом у випадку, якщо вона не створює сім'ю. В наступному розділі «Гетери» авторка досліджує проблему проституції, в наступному розділі авторка розглядає становище жінки в світі, який створили чоловіки. Друга частина «Виправдання» починається з розділу «Нарциска», який присвячений зверненню жінки до себе, зосередженості на власному Я, та об'єктування себе (де Бовуар, 1995, с. 280). Наступний розділ присвячується «Коханці», у цьому розділі авторка описує відмінність ставлення до кохання чоловіка та жінки, а в розділі «Містика» Симона досліджує природу кохання жінки, що спрямовані на трансцендентні сили, осмислене явище любові до Бога (де Бовуар, 1995, с. 327).

Завершальний розділ «До визволення» є закликом жіноцтва до боротьби за свою свободу, власний саморозвиток та самовдосконалення. Авторка стверджує, що шлях до жіночої емансипації пролягає через подолання

гендерних стереотипів. Безумовно, сьогодні культурне уявлення про жінку змінилося, попри те, що «традиційне» уявлення про жінку як про домогосподарку, нікуди не ділося, але великої популярності набирає також образ кар'єристки «досягаторки». Водночас сучасне суспільство не припиняє накладати на неї обов'язки бути при цьому бездоганною матір'ю, яка має приходити додому після роботи і займатися хатніми клопатами, виховувати дітей і бути покірною і усміхненою дружиною. Це образ сформований масовою культурою на основі патріархальних цінностей, і він все ще не враховує позицію жінки (Закревська, 2014, с. 3).

Одже, основні ідеї С. де Бовуар зосереджувалися на питанні політики звільнення, яка б визнавала рівність жінок та чоловіків, а також на підтримці свободи волі та повної суб'єктності жінок у суспільстві.

1.2. Що таке фемінізм?

Для розуміння ідей Симони де Бовуар необхідно заглибитись в контекст розвитку фемінізму, зрозуміти, як ідеї де Бовуар вплинули на становлення і розвиток жіночого руху. Як зазначає дослідник Н. М. Сирота, ідеї фемінізму різко набирають популярності у 1960-х рр. Загалом немає загальноприйнятого визначення поняття «фемінізм» (від латин. *Femina* - жінка), однак існує кілька інтерпретацій фемінізму: 1) соціально-політична теорія, що аналізує нерівноправність жінки у соціумі і способи подолання цієї проблеми; 2) рух проти дискримінації жінки за гендерною ознакою; 3) ідеологія протистояння шовінізму; 4) філософська соціокультурна концепція розвитку про необхідність залучення жіночого досвіду і уявлення про світ; 5) методологія дослідження, що виявляє жіночу систему цінностей у соціокультурному вимірі (Сирота, 2009, с. 149).

Згідно з поглядом дослідниці З. Шевченко, фемінізм базується на а) філософській теорії, об'єктом дослідження якої є роль жінки в суспільстві і проблемі гноблення жінок; б) соціально політичній теорії, що вивчає природу нерівності та шукає шляхи до подолання жіночої дискримінації; в) соціальному русі, який бореться за розширення жіночих прав і свобод на практиці; г) ідеології, що будує теорію і цінності фемінізму. ((Шевченко, 2016, с. 56).

Феміністами можна назвати тих, хто усвідомлює залежне становище жінок, підтримує їх боротьбу за права, заперечує гендерні стереотипи та установки і цілком підтримує ідею жіночої емансипації. Гноблення і дискримінація жінок зародилось ще на перших етапах історії у результаті соціальної нерівності. нерівномірного розподілу праці та пануючого патріархату. Ідейна база патріархату була сформована ще представниками античної філософії V-IV століть. до н. е., коли жіноче тіло розглядалось як деструктивне природне начало. Довгий час в історії панувала установка мізогінії (від грецької «μῖσος» – ненависть і «γυνή» – жінка). Термін мізогінія

означає вид поведінки жінок та чоловіків, що виражає зневагу і ненависть до жіночої статі (Шевченко, 2016, с. 56).

Історія фемінізму почалася у період Просвітництва, коли було проголошено принцип рівності усіх людей, однак просвітницькі ідеї аж ніяк не були повсюдними. Ідею рівноправ'я статей висували такі діячі просвітництва як Вольтер, Д. Дідро, Ш. Монтеск'є, Жан-Жак Руссо. На становлення ідей фемінізму вплинули такі твори: «Декларація прав жінки і громадянки» (1791 р.) Олімпії де Гуж, покращення громадянського стану жінок» (1792) Т. фон Гіппеля, Мері Волстонкрафт «Захист прав жінок» (1792) та інші. В цих працях вперше піднімалися проблеми нерівності жінок, аналізувалися економічні, соціально-політичні та інші причини, які вплинули на закріпачення жінки, констатувалися наявні бар'єри і рамки, які не дають жінкам можливості зрівнятися з чоловіками і були висунуті прагнення надати жінкам політичні права і місця у соціально-політичних структурах. (Муслимова, 2015, с.115–116)

Фемінізм як повноцінне явище став можливим лише в епоху промислового перевороту, в ліберально-демократичному капіталістичному промисловому суспільстві, коли жінка стала робітницею і почала працювати на рівні з чоловіками (Муслимова, 2015, с. 116)

Згідно з дослідницею Іриною Жеребкіною, етапи розвитку фемінізму називають хвилями, для того, щоб підкреслити схожість з реальними хвилями, кожна з яких йде за іншою, не зменшуючи значення минулої (Жеребкіна, 1996.) Перша хвиля відбувається у ХІХ – першій половині ХХ ст. Тут боротьба зводиться до цілі добитись юридичного рівноправ'я. У цей період важливу роль відігравав суфражизм, жіночий рух за громадянське право голосу. Суфражизм зародився в Англії, і пізніше зазнав розповсюдження в усьому світі. Першими країнами, в яких жінки отримали право голосу. були Нова Зеландія, Австралія, Фінляндія та країни Радянського Союзу. Друга хвиля починається у 1960-х рр. і характеризується критичною боротьбою за права жінок. Піднімалася не лише проблема юридичних прав і свобод, а й

позиціонування жінки в суспільстві. Феміністки другої хвилі ставили за мету реформувати культуру і сприйняття жінки в соціумі, звільнити світ від мезагонічних наративів. Також активно розглядалося питання про те, аби жінки отримали право не просто обирати представників влади, але й балотуватися на місця у державних структурах. У другій половині 1970-х рр. рух фемінізму отримав масовий характер, особливо в США. Проводились масові демонстрації та акції на захист прав жінок, створювались організації і неформальні групи. (Муслумова, 2015, с. 116–117) Фемінізм третьої хвилі – це фемінізм, який розвинувся в 1990-х роках і наголошував на тому, що гендерні проблеми взаємопов'язані з іншими формами гноблення, такими як расова, класова та сексуальна дискримінація. Він також висуває нові питання щодо сексуальності, тілесності та особистої ідентичності. (Коновалов, 2020. С. 28-29) Дослідниця Т. Корнєєва, посилаючись на дослідника Роберта Редмонда, таким чином розрізняє хвилі руху: «Перша хвиля фемінізму виступала за голосування, друга хвиля – за рівні права в широкому діапазоні, зокрема можливості працевлаштування, а також припинення легалізованої дискримінації за ознакою статі, третя хвиля не має єдиного питання обговорення. Третя хвиля фемінізму відображає постмодерну епоху з її великою кількістю суперечностей та різноманіття...» (Корнєєва, 2018, с. 23)

Сучасний фемінізм диференціюється за різними ознаками, наприклад, географічно (американський європейський, фемінізм в країнах третього світу) расово-етнічно, конфесіонально, за методами (екофемінізм, пацифістський фемінізм, сепаратистський), ідеологічно (ліберальний, соціалістичний, радикальний, марксистський), за направленістю до певної філософської чи психологічної течії (модерністський постмодерністський, постструктуралістський, психоаналітичний тощо). На стиці ХХ та ХХІ ст. у США були розповсюджені всі напрями фемінізму, але в різних країнах найбільш популярними були різні течії. Так, у Британії та Австралії домінував соціалістичний фемінізм, в той час як у Франції — постмодерністський. (Сирота, 2009, с. 151)

Головними напрямками фемінізму дослідники вважають ліберальний, марксистський, соціалістичний, радикальний та постмодерністський (Крыкова, 2008, с. 290–295). Найбільш розповсюдженим є наразі ліберальний фемінізм, який своєю ціллю ставить досягнення рівності свобод та самореалізації обох статей. Неолібералізм закликає жінок до досягнення кар'єрного успіху, не відмінюючи традиційної ролі жінки домогосподарки та матері. Послідовниками марксистського фемінізму стали Р. Люксембург та К. Цеткін. Вони вбачали проблему гноблення жінок у класово-антагоністичних відносинах суспільства і вважали, що гендерна нерівність може бути подолана разом зі знищенням класової нерівності. Марксистські феміністи вважають, що інша діяльність, спрямована на звільнення жінок, не є необхідною, а соціалістські феміністи, на відміну від попередніх, наполягають на важливості руху за права жінок окремо також, щоб позбутися «подвійного гноблення» зі сторони патріархату та капіталізму (Федорков, 2021, с. 284) Радикальний фемінізм, в свою чергу, розглядає світ як поле бою чоловіків і жінок, він критикує усталені норми патріархату, що диктують жінці другорядну роль у суспільстві. Деякі послідовники цієї течії прагнуть відокремитись від структур, які забезпечують панування чоловіків, що сприяло критиці та несприйняттю усього руху як занадто радикального. Психоаналітичний фемінізм явище доволі нове, він був сформований у ХХ столітті і для нього властивим є розглядати питання жіночої дискримінації через несвідоме. У дослідженні фігурують основні фрейдистські категорії, наприклад, доедипальний період, при цьому ігноруються категорії едипового комплексу або комплексу електри у дівчат. На думку послідовників цієї течії, страх перед матір'ю в дитинстві впливає на поведінку індивідів у дорослому житті. Психоаналітичний фемінізм привернув увагу до важливості виховання. Постмодерністський фемінізм кінця ХХ століття є методологічним, він досліджує проблему обмеженості чоловічого соціального світогляду їх цінностей і сприйняття світу і підкреслює вплив гендеру на світосприйняття вчених.

Усі вищенаведені течії фемінізму, окрім ліберального та соціалістичного, є дуже далекими від сучасних проблем та задач, які ставлять перед собою феміністки. Усі ці течії є дуже різними та кожна з них представляє свою оригінальну картину ситуації і пропонує свої способи вирішення поставлених проблем. Фемінізм продовжує трансформуватися і еволюціонувати, змінюючи свої форми і обростаючи новими ідеями, які стають актуальними в контексті сучасних реалій. (Сирота, 2009, с. 149–153)

Розуміння феміністської теорії дозволить зрозуміти контекст та соціально-політичні умови, в яких формувалась філософія С. де Бовуар. Знання контексту фемінізму є важливим для розуміння та аналізу думок Симона де Бовуар, а також для розуміння ширшого соціально-політичного контексту, в якому вони виникли.

1.3. Вплив Симони де Бовуар на теоретиків фемінізму

Симона де Бовуар зробила значний внесок у теорію фемінізму. Ідеї, висвітлені в її праці «Друга стаття» допомогли створити інтелектуальну основу для другої хвилі фемінізму в 1960-1970-х рр., під час якої увага феміністок великою мірою зосередилася на таких питаннях, як репродуктивні права, рівна оплата праці та сексуальна емансипація (Поліщук, 2021. с. 289). Твори де Бовуар також вплинули на таких теоретиків фемінізму, як Бетті Фрідан і Глорія Стайнем та Джудіт Батлер, і її ідеї залишаються актуальними донині.

Бетті Фрідан була американською феміністкою, активісткою та письменницею, найбільш відомою своєю впливовою книгою «Загадка жіночності» (1963), яка допомогла розпочати другу хвилю фемінізму в Сполучених Штатах (Стешин, 2008, с. 167). На Б. Фрідан вплинула робота Симони де Бовуар «Друга стаття», опублікована в 1949 році. Зокрема, Фрідан була вражена аналізом де Бовуар того, як жінки були обмежені традиційними гендерними ролями та очікуваннями. Де Бовуар стверджувала, що жінки були соціалізовані, таким чином, що вважали себе пасивними та залежними, і що в результаті вони були виключені з багатьох сфер суспільного життя. Власний досвід Фрідан як домогосподарки в передмісті в 1950-х і 1960-х роках переконав її, що аналіз де Бовуар все ще актуальний. Вона бачила очікування жінок знайти задоволення та сенс виключно через свою роль дружини та матері, і як це обмежувало їхні можливості та прагнення. У «Загадка Жіночності» Фрідан стверджувала, що ця модель жіночності була «проблемою, якій немає назви» (Friedan, 2001), яка призвела до широкого невдоволення та розчарування серед жінок. Робота Фрідан допомогла розпалити нову хвилю феміністичного активізму в Сполучених Штатах, оскільки жінки почали кидати виклик традиційним гендерним ролям і вимагати більшої рівності та можливостей. Її ідеї мали глибокий вплив на феміністичний рух 1960-х і 1970-х роках і допомогли сформувати ширші культурні та політичні дебати навколо гендеру та сексуальності в Сполучених Штатах (Борщєва, 2009, с. 17)

Глорія Стайнем – ікона американських феміністок, журналіст, громадський та політичний діяч. Вона найбільш відома своєю провідною роллю у феміністському русі 1960-х і 1970-х років, а також своїм захистом прав жінок та гендерної рівності. Г. Стайнем народилася 1934 року і досі веде активну діяльність і пише статті. Стайнем посилалась на книгу де Бовуар «Друга стать» та високо оцінювала аналіз де Бовуар і її ідеї щодо того, як гендер соціально конструюється та увічнюється за допомогою культурних норм та інститутів. Зокрема, Стайнем була натхненна твердженням де Бовуар про те, що «жінкою не народжуються, а стають». Ця ідея кинула виклик традиційним уявленням про поле та ідентичність і передбачала, що стать визначається не біологією чи природою, а скоріше соціальними та культурними силами, і попри значні досягнення феміністок другої хвилі, боротьба ще не закінчена, її обурює той факт, що багато хто зупиняється на отриманій малій частці прав, і що жінки ними задовольняються, вона наголошує, відмовитись від півмір: «Давним-давно – скажімо, десять чи навіть п'ять років тому – звільненою жінкою називали людину, яка займалася сексом до шлюбу, а пізніше – таку що могла працювати. Колись визволеною зоною було будь-яке інше місце, де пощастило мати американську армію. Зараз обидві ідеї здаються застарілими, і майже з тієї самої причини: звільнення більше не означає знайомство з американськими цінностями «мама та яблучний пиріг» (навіть якщо мамі дозволено працювати в офісі та час від часу голосувати); це втеча від них» (Steinem, 1969, p. 34). На Стайнем також вплинув аналіз де Бовуар пригнічення жінок та способів виключення жінок із багатьох сфер суспільного життя. Як і де Бовуар, Стайнем виступала за гендерну рівність і працювала над тим, щоб кинути виклик традиційним гендерним ролям та очікуванням. Вона також стала засновницею журналу «Ms», який став найвпливовішим феміністським виданням у країні (Чикалова, 2000, с. 11).

Джудіт Батлер – американський філософ, гендерний теоретик і письменниця, яка народилася в 1956 році. Вона найбільш відома своєю

впливовою роботою в галузі квір-теорії, феміністської філософії та теорії культури. Батлер є професором порівняльного літературознавства та критичної теорії в Каліфорнійському університеті в Берклі. Роботи Батлер зосереджені на осмисленні питань, як гендер і сексуальність є соціально сконструйованими та перформативними, а не властивими чи природними. Вона стверджує, що гендер – це не суттєва категорія, а скоріше набір соціально сконструйованих норм і очікувань, які формують те, як люди розуміють і виконують свою ідентичність (Хитрук, 2011, с. 59) кинула виклик бінарним концепціям гендеру та сексуальності, а також на просування розуміння гендеру як мінливої та динамічної категорії, незалежної від статі: «Розрізнення між статтю та гендером, спочатку призначене для оскарження формулювання “біологія – це доля”, служить аргументу, що незалежно від того, яку біологічну неподатливість має стать, гендер сконструйований культурою: отже, гендер не є ані причинним результатом статі, ані фіксованим» (Butler, 1990, р. 6). Деякі з найвпливовіших праць Батлер включають «Гендерні проблеми: фемінізм і підрип ідентичності» (1990), «Тіла, які мають значення: про дискурсивні межі сексу» (1993) і «Скасування гендеру» (2004). Її ідеї мали значний вплив на феміністичну та квір-теорію, а також на ширші культурні та політичні дебати навколо гендеру та сексуальності. На Джудіт Батлер Симона де Бовуар вплинула у кілька способів. Зокрема, роботу Батлер щодо гендерної перформативності та соціального конструювання гендеру можна розглядати як продовження праці де Бовуар у «Другій статі». Як і С. де Бовуар, Дж. Батлер заперечує ідею про те, що стать є природною або суттєвою категорією. Вона стверджує, що гендер створюється через повторювані акти виконання, і що він формується соціальними та культурними нормами, а не біологією. Цей наголос на соціальній конструкції гендеру є ключовим аспектом роботи де Бовуар і центральним у підході Батлер до питань про гендер (Постол, 2012, с.123-124). На Батлер також вплинула критика де Бовуар традиційних гендерних ролей та її аналіз пригнічення жінок. С. де Бовуар стверджувала, що жінки були соціалізовані в рабство і були виключені з багатьох сфер

суспільного життя. Це виключення ґрунтувалося не на будь-яких притаманних біологічних відмінностях між чоловіками та жінками, а радше на соціальних і культурних нормах, які поставили чоловіків на владні позиції. Подібним чином у роботі Батлер наголошено на тому, як гендерні норми та очікування формують життя людей і обмежують їхні можливості. Вона стверджує, що ці норми не є природними чи неминучими, а радше сконструйовані та підтримуються через соціальні практики та інститути. Кидаючи виклик і руйнуючи ці норми, люди можуть відкрити нові можливості для гендерного вираження та соціальних змін. Загалом, роботу Батлер можна розглядати як розвиток і розширення розуміння феміністичної філософії де Бовуар. Обидві мислительниці кинули виклик традиційним уявленням про гендер та ідентичність і наголосили на важливості розуміння гендеру як соціального та культурного конструкту (Постол, 2012, с. 123-124).

Отже, у першому розділі було розглянуто ключові моменти життя філософині та контекст, в якому формувався її світогляд. Також описано головні ідеї її філософської праці та проаналізовано етапи розвитку фемінізму, зосередившись на впливі де Бовуар на цей рух.

РОЗДІЛ. II. ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІНШОГО У ДОРОБКУ СИМОНІ ДЕ БОВУАР

2.1. Діалектика Я та Іншого

Симона де Бовуар у своїй праці «Друга стать» опиралась на важливу для екзистенціалізму тезу про те, що «існування передує сутності». Так вона доводить, що нерівність і історії пов'язана не з так званою жіночою сутністю, а саме з зовнішніми впливами. Варто звернути увагу на революційність даної філософської праці. Питання про гендерну ідентичність жінки в рамках концепту Іншого не вивчалось до середини ХХ століття, тобто до виходу праці Симони де Бовуар «Друга стать». Симона де Бовуар стверджує, що в людському суспільстві панують чоловіки і саме вони рефлексують з приводу жінки не з засад жінки, а з кризь призму сприйняття чоловіка, тобто у суб'єктно-об'єктному зв'язку. Згідно з філософією де Бовуар, чоловік не впізнає у жінці рівноправного суб'єкта, він є абсолют, його очі – відображення реальності, в той час як жінка є другорядною і таким чином жінка у патріархальному суспільстві визначається негативно, через властивості якими вона відрізняється від чоловіка, те якою мірою вона інакша, Інша. (Кукарников, 2014, с. 10) Проблема Іншого є основною в формуванні жіночої ідентичності, оскільки саме жінка в культурі історично сприймається як Інша. Проблема жіночої ідентичності апелює до ранніх етапів формування суб'єктивності, у яких суб'єкт знаходиться під впливом несвідомого, Я ніколи не має чіткої лінії демаркації, відтак «жіноче» та «чоловіче» як категорії існують лише у символічному вимірі, і виражаються у мові. «Жіноче», в свою чергу, витіснене на другорядні позиції у культурному просторі, саме в цьому і вбачається «Іншість».

Проблема жіночої ідентичності оформлюється в філософську концептуальну проблему в середині ХХ ст. в культурі постмодерну. Однією з причин звернення до цієї концепції в гуманітарних науках був процес глобалізації, інтеркультурність та поява у науковому дискурсі «жіночої

історії», та критики раціоналістичного підходу у дослідженні культурних процесів (Заревская, 2011, с. 13-14)

У другій половині ХІХ сталася криза класичної моделі культури, що породила цікавість до проблеми Я, яке починає розумітися як нестабільне і таке, що постійно розвивається, і на фоні проблеми Я з необхідністю виникла потреба у дослідженні концепції Іншого, оскільки Я не може існувати саме собою. Інший є ключем до світу інтерсуб'єктивності. Зміни виникають також у науковій методології, у філософських студіях, фокус у дослідженнях змінюється з досліджуваного об'єкта на суб'єкт, який пізнає. В феноменології та екзистенціалізмі проблема Іншого стоїть на концептуально-теоретичному рівні і безпосередньо задіяна у дослідженні процесу формування Я. В філософії екзистенціалізму концепції Я та Інший розглядаються у взаємному співіснуванні, в той же час відношення між ними можна визначити як конфліктне. Інший обмежує свободу Я, але Я може бути розкритим лише через зв'язок з Іншим (Заревская, 2011, с.14).

Для того, щоб зрозуміти природу концепції Іншого необхідно звернутися до попередників С. Де Бовуар у дослідженні концепції і проаналізувати метаморфози, яких зазнав даний концепт перед тим як стати формою вираження стосунків чоловіка і жінки в екзистенціалістському дослідженні філософині.

Категорія Іншого є споконвічною і існує з тих пір як існує свідомість. Сьогодні вона є однією з центральних у сучасній філософській думці, що визначає індивіда не-Я. Це будь-яка людина, яка не є Я, яка не є тотожною мені, але в той же час належить до людського роду. Усвідомлення Іншого є необхідним для здійснення міжособистісної комунікації, що є неможливою без усвідомлення рівноцінного і в той же час відмінного від себе індивіда. В той же час поняття Іншого є дуже широким, оскільки філософи по-різному трактують його значення в контексті власних вчень. У філософії першим почав використовувати концепції Я та Інший німецький філософ Йоганн Готтліб Фіхте, який у своїй праці «Основи всієї науки про знання» пропонує

ідею, що існує початкове Я, яке є вільним і активним, і все інше у світі існує для нього як Інше, які визначаються цим первісним Я. Фіхте стверджував, що це Я може бути досягнуто тільки через діяльність, і що дія Я включає створення «Інших». Пізніше Фрідріх Ніцше розвинув концепцію Я та Іншого у своїх роботах і зробив їх центральними поняттями своєї філософії. Ніцше стверджував, що існування індивідуального Я можливе лише по відношенню до Інших, і що Інший відіграє важливу роль у формуванні нашої самоідентичності. Він також підкреслював значущість «влади» та «владних відносин» у цих взаєминах між Я та Іншим (Bowman, 2005, p.43-68)

Жан Поль Сартр значною мірою вплинув на філософський шлях де Бовуар і формування її екзистенціалістських поглядів. Саме Сартр спонукав Симону до написання праці, присвяченій проблемі жінок у суспільстві, що розглядається крізь призму екзистенціалізму, оскільки саме ідея про долю жінки відображала трагічну долю сучасної людини, що залишена напризволяще у абсурдному світі без сенсів. Спочатку вона навіть не хотіла братися за цю працю, оскільки, на її думку, її власна жіночність жодним чином не впливала на її життя, як вона сама писала у своїх мемуарах «Сила обставин»: «У мене ніколи не виникало почуття неповноцінності, ніхто не казав мені: “Ви так думаєте, тому що ви жінка”; моя жіночність ні в чому мене не утискала» (де Бовуар, 2007, с. 61). Однак, коли вона вирішила дослідити міфи і легенди, що склали чоловіки про жінок, зацікавилась дослідженням теми місця жінки у суспільстві і почала досліджувати й інші сфери пригнічення жінки. Так і почалося її фундаментальне дослідження, описане в її двотомній книзі «Друга стаття», у якій авторка охоплює сферу біології, фізіології, психоаналізу, історії тощо, в результаті чого їй вдалося створити повноцінне багатогранне дослідження жіночої Іншості.

Бовуар багато у чому наслідує екзистенційний підхід Сартра, досліджуючи жінку саме через категорію Іншого, що є основною в філософії Сартра, яку він детально виклав у своєму творі «Буття і ніщо» (1943). Жан Поль Сартр – один з найяскравіших філософів екзистенціалістів. Основні

концепції екзистенціалізму розкриті у таких працях автора як «Екзистенціалізм - це гуманізм» (1946), «Буття і ніщо» (1943). Саме у книзі «Буття і ніщо» філософ викладає своє бачення екзистенції індивіда яка є потрійною. Буття виражається у трьох формах «буття-в-собі», «буття-для-себе» «буття-для-іншого». Усе це частини одного цілого людського Я, абстрактно поділені за властивостями екзистенції. «Буття-в-собі» розкривається наступним чином: «Буття є. Буття є у собі. Буття є те, що воно є» (Сартр 2000, с 38) Буття-для-себе – це безпосереднє життя, самоусвідомлення, – це досвід особистості відносно пізнання самої себе. І останнє але не за значенням «буття-для-іншого», виникає лише тоді, коли ми стикаємось з феноменом Іншого, який вступає у зв'язок з Я. З появою Іншого спочатку виникає заперечення, усвідомлення того, що перед нами чужий, не-Я. З появою Іншого руйнується звична обстановка суб'єкта, в його світ приходить щось незвідане. Перший вимір буття тілесного існування Я, другий – існування тіла для Іншого, його пізнання Іншим. Оскільки я існую для Іншого то він у мені розкривається як суб'єкт, а Я для нього виступаю об'єктом, тобто Я існую для себе, як такий, що пізнається Іншим. Коли Інший перетворює Я на об'єкт, він загрожує свободі Я, вбиваючи всі його можливості на самостійне самовизначення об'єктивуванням. Співприсутність Я та Іншого для кожного з цієї пари є об'єктивність. Інший посягає на свободу Я. Саме у формі «буття-для-себе», яке осмислює себе самостійно, Я має безмежну свободу позиціонування себе у світі, але коли на арені з'являється Інший, Я починає усвідомлювати свої межі і втрачає цю потенцію безмежної свободи самовираження. Після того як Інший об'єктивує Я, воно втрачає можливість мислити себе яким-завгодно чином, оскільки інший фіксує Я в просторі та оцінює його за своїм власними критеріями. Так відчуття-реакції на об'єктивізацію Іншим такі як сором і збентеження направлені на те, щоб людина відчула своє існування, вихід за межі своєї суб'єктивності. Так екзистант розуміє, що не може сам наділити себе певними якостями, якщо Інший не вважає його таким. Можливість пізнання себе і отримання істинного

знання про себе потребує зіткнення з досвідом Іншого, Я відкриваю себе, коли відкриваю для себе Іншого (Сартр, 1989, с. 319-344) Присутність Іншого розкриває Я і є необхідною для людського існування. У цій присутності має місце негативна реакція, яка є необхідною для виявлення власного буття, лише Інший може наповнити сенсами екзистенцію людини. За відсутності Іншого Я є ніщо.

У книзі Жана-Поля Сартра «Нудота» концепція Іншого простежується в переживаннях головного героя та його взаємодії з оточуючими людьми. Головний герой, Антуан Рокантен, відчуває глибоке почуття відчуження та огиди до навколишнього світу та оточуючих. Він відчуває, що все що його оточує як «випадкове» і «зайве», включаючи його власне існування. Яскравим епізодом, де розкривається концепція Іншого в книзі, є сцена, де Антуан сидить у кафе та спостерігає за молодою парою. Спостерігаючи за ними, він гостро усвідомлює, що вони існують як окремі істоти зі своїми думками, почуттями та досвідом. Він усвідомлює, що ніколи не зможе їх посправжньому пізнати та зрозуміти, бо вони принципово відрізняються від нього. Це усвідомлення призводить Антуана до глибокого почуття ізоляції та відчаю, оскільки він усвідомлює незламну стіну між собою та Іншими (Сартр, 2020).

Важливою постаттю у дослідженні категорії Іншого був Жак Лакан, французький психоаналітик, який розробив власну версію психоаналізу, відому як «лаканізм», ключовою ідеєю якої є його концепція антиесенціалізму. Антиесенціалізм Ж. Лакана полягає в тому, що філософ заперечує існування будь-якого вродженого змісту або істинного «Я», яке може бути відкрито через аналіз людського досвіду. Замість цього, він стверджує, що будь-який зміст або значення, яке ми приймаємо у світ, є результатом мовних і соціальних конструкцій, які ми описуємо для опису цього досвіду. Ж. Лакан стверджує, що суб'єктивність не має фіксованих властивостей, а людська ідентичність є багатошаровою. За Лаканом смислотворчим моментом усвідомлення суб'єктивності у житті індивіда є «стадія дзеркала», коли дитина

вперше бачить своє віддзеркалення і впізнає своє відображення і таким чином виокремлює себе із зовнішнього світу. Але проблема полягає в тому, що коли людина бачить своє відображення, вона сприймає себе відсторонено, і її власний образ предстає для неї як Інший, що означає, що в структурі людського Я апріорно закладено уявлення про Іншого. Саме «стадія дзеркала» знаменує період входження в вимір символічного, в якому формується суб'єктивність і в якому існують такі категорії як жіночність і мужність. За Лаканом особливість жіночої ідентичності констатується через Іншого. В культурно-символічному дискурсі жіноче не було представлене в якості універсальної і самодостатньої категорії і не є вписаною в загальну культуру, яка, в свою чергу є андроцентричною. Загальнолюдська культура розглядає чоловічу норму як універсальну модель, яка є об'єктивною, інші суб'єктивності, що знаходяться поза цією моделлю сприймаються як такі, що не відповідають нормі і є маргінальними. (Браерская, 2011, с. 23) Антиессенціалістська концепція Лакана відкриває можливість відійти від анатомічного детермінізму, яка, наприклад, має місце у психоаналізі Фрейда, який розглядає жіночу ідентичність як сталу. Лакан же розглядає жіночу ідентичність як нестабільну і рухливу категорію, що виражається в мові і символічному вимірі (Лакан, 1997, с. 53-58)

Проблема Іншого постає також у феноменолого-екзистенціалістському науковому дискурсі у праці Гуссерля. Новаторська думка філософа полягає у тому, що він у своїх творах показує відірваність науки від реального життя і досвіду повсякдення. Відношення Я та Іншого є проблематичними оскільки людина, судить Іншого за аналогією до себе, тобто ми не можемо сприймати Іншого безпосередньо, а лише крізь призму власного досвіду, тобто ми можемо лише проектувати себе на Іншого. Наше сприйняття світу полягає в тому, що ми сприймаємо його опосередковано, оперуючи нашими смисловими характеристиками та цінностями, але коли ми стикаємось з Іншим, ми з необхідністю входимо в світ інтрасуб'єктивності, що означає вихід за межі нашого сприйняття. (Гуссерль, 2001).

Сучасні дослідники відмовляються від мислення і субстанціональній парадигмі, у дослідженні філософсько-культурних та антропологічних проблем, залучаючи нові способи дослідження, які раніше не входили до наукового дискурсу. Так в антропологічних студіях і соціальних теоріях виникає категорія Я та Іншого. Головною особливістю Іншого є його об'єктність та відсутність у нього самостійності, що не дає йому бути суб'єктом історії. В подальшому розкритті проблеми Іншого у контексті філософії постмодерну брали участь такі дослідники як А. Тойнбі, Ч. Дженкс, Ж.-Ф. Ліотар, Р. Барт, Ж. Деррида, Э. Сайд, Ю. Кристева, Ж. Бодрийяр, У. Еко, Ц. Тодоров, Ги Дебор, М. Фуко, Ж. Лакан, концепт Іншого у шизоаналізі досліджували Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, в критичній теорії – Адорно, М. Горкгаймер, Ю. Габермас (Браерская, с. 6-7)

Демонструючи в попередньо викладі значущість проблеми Іншого у сучасному філософському дискурсі, проаналізуємо досвід осмислення цієї проблеми в філософії Симони де Бовуар, таким чином визначаючи місце і значення її філософського доробку у розгляді цієї проблематики у новітній філософії. Де Бовуар застосувала дихотомію Я та Іншого для того, щоб продемонструвати роль жінки в гендерній ієрархії. Вона стверджувала, що жінки протягом історії людства розглядаються як Інші по відношенню до чоловіків, до них ставляться як до об'єктів, якими слід керувати та домінувати, а не як до повноцінних і рівноправних суб'єктів. Згідно з С. де Бовуар, таке ставлення до жінок як до «Інших» глибоко вкорінене в культурних і соціальних нормах і використовувалося для виправдання їх виключення з багатьох сфер суспільного життя та підпорядкування чоловікам. С. де Бовуар стверджувала, що єдиний спосіб для жінок досягти справжньої рівності та свободи – це відкинути свій статус «Інших» і стверджувати свою повну суб'єктність і свободу волі. Вона закликала жінок кинути виклик традиційним гендерним ролям і очікуванням і вимагати більших можливостей і прав. Переосмисливши жіночий досвід у термінах екзистенціальної філософії, де Бовуар змогла забезпечити потужну критику традиційних гендерних ролей і

запропонувати нове бачення звільнення та розширення прав і можливостей жінок, які б співіснували з чоловіком в дружніх (де Бовуар, 1995, с. 390-391).

Книга «Друга стаття» Симона де Бовуар є переломним моментом між традиційним, патріархальним та феміністським поглядом на жіночність, на місце жінки в суспільстві. У цій книзі жінка несподівано стає для багатьох об'єктом філософських роздумів, а також суб'єктом дослідження. Раніше у філософії суб'єкт не мав гендерних характеристик, і за замовчуванням малася на увазі маскулінність. Однак Симона де Бовуар повертає фокус свого аналізу та дає жінці можливість стати об'єктом дослідження, а також суб'єктом, тим самим зробивши філософський суб'єкт більш складним та багатограним, включаючи гендерні особливості та унікальний досвід, сформований з урахуванням культурних уявлень про статус жінки та чоловіка. Він як маскулінний суб'єкт міг позиціонувати себе в рамках раціональної традиції, не приділяючи уваги гендерним особливостям свого досвіду і екстраполюючи його на всі людські досвіди. Але визначити місце фемінного суб'єкта виявилось набагато складніше. Історія жіночої рефлексії та інтелектуальної традиції значно коротша. Жінка як «інша» або «друга» стаття, вона розглядалася в першу чергу через призму своєї статі та існувала лише у відношенні до чоловіка. Вона визначалася щодо чоловіка і мала суттєвості сама собою (Бацанова, 2017, с. 28).

Згідно з С. де Бовуар, жінка була позбавлена статусу суб'єкта в історії через обмеження, накладені на неї чоловіками протягом тривалого часу. Чоловіки обмежували жінок у правах, призначали їм обов'язки та приймали рішення за них. З дитинства дівчинки вчать, що їхньою метою має бути догодити чоловікові, а не реалізувати свої власні інтереси. Батьки підтримують таку поведінку, заохочуючи успіх дівчат у очах чоловіків. Чоловік і жінка відіграють різні ролі у стосунках між собою. Чоловік для дружини та дружина для чоловіка є «Іншим», але для жінки чоловік більш суттєвий. Жінка думає про себе очима чоловіків, навіть коли дивиться на своє відображення у дзеркалі. Якщо чоловік не лише бажає жінку, а й поважає її

свободу, то вона не втратить своєї гідності, навіть якщо стане об'єктом його уваги. Бовуар також стверджує, що жінка була і залишається «Іншим» у суспільстві. Вона не може бути рівнозначним партнером для чоловіка через свою материнську природу. Чоловіки прагнуть володіти тим, що вони є, і жінка представляє їм цю необхідну «Іншу» сторону. Вона вважається матерією, тоді як чоловіча стать визначається як найкраще божественне начало (Богомоллов & Гришуніна, 2019, с.163).

С. де Бовуар акцентує увагу на специфіці формування жіночої індивідуальності, тому процесі, в якому жінка бере на себе роль Ніщо. Культурні рамки, в яких знаходиться жінка не передбачають у ній достатньої активності Я. Інший у процесі індивідуального становлення жіночої особистості наділений маскулініними характеристиками, тому Інша не може мати цього статусу. У той самий час у процесі становлення чоловічого Я Інший має статус рівного, зрозумілого, досяжного. Чоловікові культурно дозволено і право на «буття-для-себе», тоді як жінка його позбавлена. Ця думка не належить повністю С. де Бовуар. На початку ХХ століття її висловила В. Вульф в есе «Своя кімната». Людина, позбавлена можливості мати власний простір, постійно вбудована в побут сім'ї, не може усвідомити власну унікальність і мати можливість для творчості та рефлексії (Бацанова, 2017, с. 28).

Отже, концепція Іншого в філософії Симони де Бовуар є ключовою для розуміння проблеми жінки. Це поняття використовується не тільки для опису статевої дискримінації, а й для розуміння більш широких соціальних проблем. За Бовуар, поняття Іншого стосується взаємовідносин між людьми, де Інший не є справжнім суб'єктом, а лише об'єктом чужих відносин. Для того щоб вирішити проблему другорядності жінки, Симона пропонує визнати, що гендер – це соціальна конструкція, і що встановлені традиційні гендерні ролі мають бути демонтовані. Також важливим шляхом у вирішенні проблеми другої статі є прийняття і усвідомлення концепції Іншого, усвідомити, що кожна людина має потенціал бути маргіналізованою чи загнобленою, і в цьому

немає її провини і вона має можливість боротися за свою свободу. Також важливо відмовитись від есенціалізму, ідеї про наявність невід'ємних відмінностей між чоловічою та жіночою статтю. Симона де Бовуар також вважає, що сприятливими умовами для емансипації жінки могли би бути політичні зміни. Вона наводить у приклад наслідки радянської революції у результаті якої жінка мала зрівнятися в правах з чоловіком: мати можливість навчатися та отримувати таку ж заробітню плату, що й чоловіки, отримувати соціальну допомогу у піклуванні за дітьми від держави, однак вона зазначає, що політичних та економічних змін недостатньо: «Безумовно, не треба думати, що досить змінити економічні умови життя жінки, і вона сама зміниться: цей чинник був і лишається першорядним для її еволюції; однак якщо нові економічні обставини не викличуть необхідних змін у соціальній, культурній галузях, перегляду моральних підвалин суспільства, то нова жінка не народиться» (де Бовуар, 1995, с. 384). Жінки повинні ставати активними у питаннях боротьби за власне вільне життя і боротися за політичну і соціальну рівність та здобувати ті права, яких вони були позбавлені патріархальним устроєм (Шалаева та ін., 2021, с. 60). Категорія "Іншого" у філософії С. де Бовуар допомагає зрозуміти соціальну та культурну детермінацію статевих ролей та закликає до політики звільнення, яка б кинула виклик патріархальним структурам влади та сприяла б більшим можливостям і правам для жінок.

2.2. Концепція «другої статі» у філософії Симони де Бовуар

Концепція другої статі є похідною від концепції Іншого в філософії Симони де Бовуар, яка встановлює характер Іншості жінки, що полягає в її вторинності. Філософиня розглядає жінок як другу стать, у відношенні до чоловічої. Як пише феміністка та історик філософії Женев'єв Фресс: «теоретична передумова оригінального називання з ідеєю “двох” та “вторинності”. Звичайно, розгляд “Іншої” дозволяє такі діалектичні повороти, які неможливо помислити у разі “другої”. Ієрархія одного і двох більше вказує на просторовість, ніж на інакшість; але інакше завжди можна підвернути переосмислення, а відносини переглянути. Таким чином, потрібно зрозуміти, що “те-саме” не є тотожним, і “Інше” не є відмінним; “те-саме” означає однорідність, а інше відсилає до інакшості» (Фресс, 2010, с. 24) За Бовуар, ця ідея формується у суспільстві завдяки з взаємоіснуванню жінок з чоловіками, які володіють владою та контролем над суспільними структурами. Для Бовуар проблема другої статі полягає в тому, що жінки не мають можливості самореалізуватися та розвиватися відповідно до своїх можливостей та бажань. Вона стверджує, що жінки повинні визволитися від свого статусу Іншого та стати суб'єктами своєї власної історії.

Людам у суспільстві необхідно визнати взаємопроникність своїх стосунків, однак за Де Бовуар цього не відбулося у статевому відношенні. Історично чоловіче начало утвердилось як головне, визначаючи жіноче як другорядне. Однак природньо жоден суб'єкт не визнає себе за другорядний, наша психіка працює таким чином, що ми завжди визначаємо самих себе як суб'єкт, і якщо цього не відбувається це означає, що екзистант повністю підпадає під чужий вплив і перестає бути для себе першим. Філософиня пише, що найчастіше впродовж історії людства більшість підкорювала меншість, яка зазнала утисків як семіти чи афроамериканці, однак жінки ніколи не склали кількісної меншості. Жінки потрапили у залежність від чоловіків, однак ця залежність не була набутою в якийсь момент, жінки не були колонізовані в

якийсь один день, через що не можна встановити причинність цього феномену через що порядок справ сприймається як очевидний і природний. Питання стоїть в тому, чому жінки погоджуються на другорядну роль об'єкта. Це питання є важливим для розуміння того, що стримує жіноцтво від повної емансипації і як з цим боротися (де Бовуар, 1994, с. 8)

Дослідники О. Павловська і Л. Шкіль пишуть, що Симона де Бовуар застосовує різні методи і підходи у питаннях дослідження жінки як другої статі, досліджуючи їх в «феміністичному», «жіночому» та «фемінному» аспектах. Авторка аналізує художні тексти і здійснює аналіз і характеристику їх героїв. Вона також звертається до історичних психоаналітичних, соціологічних праць та біографії письменників і письменниць. Згідно з дослідниками, важливий внесок Бовуар полягав у виявленні «фемінного» культурного коду в історії, якому підпорядковуються «феміністський» та «жіночий» аспекти. Фемінний код означає відкриття Іншого мислення жінки, сформованого андроцентристським світоглядом, і у наслідку подолання Іншого як комплексу неповноцінності. Симона досліджує жінку як екзистанта, ціллю буття якого є особистісна самореалізація, оскільки сенс буття людини, згідно з філософією екзистенціалізму, вдосконалення життя індивіда. Ще в первісному соціумі, жінка, що народжувала підпорядковувалась чоловіку, який виявляв свою онтологічну суть через трансцендентну діяльність. Лише поступово з виникненням інституту землеробства жінка почала реалізовувати себе в діяльності. До того ж у символічному вимірі в культурі вона ототожнюється з землею і стає символом плодovitості, чаклункою, що здатна до створення життя. Саме тоді і з'являється усвідомлення Іншості жінки, тут жінка виступає як надприродна істота оскільки вона може давати життя, вона є іманентною, подібно до природи, а чоловік - трансцендентним. А з приходом усвідомлення того факту, що жінка не єдина причетна до дива народження, вона перетворилася з надприродного Іншого на другорядного, слабкого і залежного у всьому від свого союзника. Так, згідно з О. Павловскою та Л. Шкилем, протиставлення

трансцендентного і іманентного витікає у суб'єктно-об'єктний конфлікт, де суб'єкт є активним началом, а об'єкт пасивним (Павловская, & Шкиль, 2022, с. 74)

Дослідник О. Петрів стверджує, що і на сьогоднішній день існує проблема гендерної нерівності, яка великою мірою проявляється в культурному уявленні про гендерну роль жінки. Симона де Бовуар у своїй праці «Друга стать» в першій половині ХХ ст. виражає занепокоєння роллю жінки соціумі та акцентує увагу на обмежувальні погляди жінок на себе. Розгляд цієї проблематики уможливився значною мірою через те, що Симона де Бовуар розвиває стрижневу засаду філософії екзистенціалізму про те, що існування передує сутності, тобто екзистант стає такою людиною, якою він робить себе сам. Виходячи з ідей Сартра про «іманентність» і «трансцендентність», Симона де Бовуар створює концепт «жінки як сфери іманентності». Так індивід, що є суб'єктом, володіючи потягом до трансцендентності, намагається поширити цей потяг на світ довкола, в той час як істота, що приречена на іманентність, не зможе реалізувати виходу у трансцендентність. О. Петрів зазначає, що філософиня бачить проблему жіночого об'єктивування у втраті самостійності, оскільки жінка в такому разі визначає сенсом життя чоловіка. Петрів, приходить до висновку, що Симона де Бовуар бачить вихід у звільненні і жіночій емансипації у відкиданні обмежувальної іманентності, і вході у світ трансцендентності пліч-о-пліч з чоловіками. І поки жінка бачить у чоловікові трансцендентне, що дослідник порівнює з тугою за Богом, вона не зможе звільнитися від другорядного становища. Отже, принципово необхідною є зміна жінкою власного самосприйняття, що не може відбутися без культурної еволюції всього суспільства, зміни статусів чоловіка і жінки (Петрів, 2015, с. 178).

Дослідниця Ю. Бедаш стверджує, що роботи Симони де Бовуар слід розглядати як «вузол відносин», як позицію у культурному діалозі, що має два виміри: синхронічний (відповідь сучасникам і попередникам) та діахронічний (звернення до нащадків). Тому творчий скарб філософині не можна

досліджувати статично. Ю. Бедаш розглядає працю де Бовуар у ціннісному аспекті. Поліфонізм твору авторки можна розкрити лише в історичному контексті, і не лише в її посиланні на інших філософів, але й тоді коли її думки наповнюються новим контекстом. Дослідниця приводить у приклад концепцію трьох перетворень людського духу за Ніцше: як дух перетворюється на верблюда, верблюд стає левом, а лев кінець кінцем стає дитиною. Подібно до Ніцше, де Бовуар піднімає питання про конструювання цінностей. Симона звертає свою увагу на ті цінності, які стали благодатним ґрунтом для оформлення другорядного становища жінки. Так історію формування соціально-культурного образу жінки можна розглядати як фабрикацію «жіночої долі», оскільки вона була представлена як апріорна істина, а не як «історична випадковість». Подібно до Ніцше, Симона використовує поняття генези, ставлячи під питання традиційні цінності. Бедаш посилається на німецького соціолога Ханса Йосаса, який помічає, що концепція «цінності» ототожнювалася з ідеєю блага. Цінності отримують визначну роль, коли втрачають свій авторитет метафізичні конструкти мислення, де благість була затверджена ззовні, трансцендентно. Цінність залежить від суб'єкта, на що звертав увагу ще Кант, але він не зробив з цього важливого висновку. Це зробив пізніше Ніцше, який першим задався питанням, як саме формується ідея хорошого та поганого. В своїй праці «Антихрист» він робить переоцінку цінностей, в результаті якої ми приходимо до тези про необхідність критики християнської моралі. Симона де Бовуар іде ще далі, стверджуючи про необхідність переоцінки усіх сформованих культурою цінностей і норм, які утвердили другорядне становище жіноцтва. Так, подібно до того, як оформилися категорії «добра» і «зла», сформувались категорії «чоловічого» та «жіночого», вони зазнали впливу у наслідку гегемонії чоловіків у суспільстві і утвердилися в результаті боротьби за визнання. Жінки були приречені на поразку, оскільки вони навіть не приймали участі у цій боротьбі. У своїй праці «Генеалогії Моралі» Ніцше, етимологічно розбираючи поняття «хороший» і «поганий», приходять до важливої думки, що предикат слова «хороший» має

своє коріння у вищій касті, оскільки походить від поняття шляхетності і знатності, і за аналогією «поганий» - від понять нищий, плебейський тощо. Дослідниця здійснює синтез ідей Ніцше і Бовуар, додаючи, що протягом історії смислопкладання «хорошого» було прерогативою шляхетної верхівки чоловічої статі, через що не можна стверджувати, що цінності мають загальнолюдський характер (Бедаш, 2010, с. 36–39).

Симона де Бовуар показує, що залежність жінок не є еволюційною рисою, як не є і вродженою. Так, другорядність жінки не має якоїсь чіткої причини, але саме через це вона сприймається як абсолют. І оскільки жінка вживається з думкою про свою другорядність, це означає, що вона з цим погоджується. На відміну від інших загнoblених груп, євреїв або темношкірих, які могли воліти б знищити своїх гнобителів, жінка настільки інтегрована в чоловіче суспільство, що вона б ніколи не припустилася думки про знищення чоловіків, отже цей зв'язок, що поєднує жінку та її гнобителя, є унікальним і його не можна порівняти з будь-яким іншим. Чоловік так само знаходиться в залежності від жінки як мінімум біологічно через сексуальний інстинкт, але це не породжує рівноцінної взаємозалежності, за аналогією як залежність феодала від його рабів не дає рабам волі, оскільки господар не бачить цієї залежності і вірить у своє абсолютне право на панування. Симона з цього приводу пише: «Отаке зачароване коло подибується в будь-яких аналогічних ситуаціях: коли окрема людина або якийсь гурт людей змушені перебувати в нижчому, залежному становищі, констатується, що ця людина або гурт людей справді нижчі, залежні істоти» (Де Бовуар, 1994, с.36). До того ж далеко не кожна жінка прагне відмовитись бути залежною, як пише філософіня: «Відмовитися бути іншою, облишити потурати чоловікам – це означало б для них позбутися багатьох вигод, які дає їм альянс з вищою кастою» (де Бовуар 1994, с. 32). Проблема у тому, що жінки не мають спільності, яку мають пригнічені етнічні спільноти, у них немає відмежованого спільного минулого, культури чи історії, вони не постають як окремий клас як пролетарі. Жінки знаходяться в тісному зв'язку з чоловіками

і не прагнуть їх поборення, оскільки вони об'єднані у сім'ї, що утворюють собою монолітне ціле: «Подружжя – це обвінчана фундаментальна єдність, обидві половини якої змагаються одна з одною; розмежування суспільства на різні статі – неможливе. Саме в цьому й полягає найсуттєвіша особливість жінки: вона – інше в осерді єдиного цілого, дві складових якого необхідні одне одному» (де Бовуар, 1994, с. 31).

У сучасній родині мати відіграє важливу роль в житті хлопчика, не менш важливу, ніж дорослі чоловіки. Пізніше юнак, пізнавши потяг кохання, стикається з незалежністю і опором жінки, яку кохає, взявши шлюб, він шануватиме жінку як дружину, з якою вони пліч-о-пліч будуть йти по життю. Чоловік пересвідчується, що між статями немає соціальної ієрархії, і жінки, які належать до другої статі, попри всі відмінності, є рівноправними з чоловіками. Чоловік помічає вади жінки, які може вважати її біологічними задатками, але між чоловіком і жінкою панує гармонія, взаємоповага та так звана абстрактна рівноправність, допоки чоловік прихильний до жінки. Реальний стан справ стане помітним з приходом конфліктних ситуацій. Проблема полягає в тому, що чоловіки ніколи не зможуть збагнути природи жіночої дискримінації. Вони вважають, що, з одного боку, жінкам нема потреби нарікати на свій стан, оскільки де-юре вони мають рівні права з чоловіками, але з іншого боку, чоловіки вважають, що жінки ніколи не зрівняються з чоловіками. Кожен екзистант прагне самовдосконалюватись при виході за свої межі. Але становище жінки накладає на неї роль Іншої, зрівнює її з річчю, це встановлює бар'єр і обмежує її можливість вийти за рамки своєї об'єктності. Цей феномен філософія пояснює наявністю загарбницького інстинкту людської свідомості, у волі до абсолютного панування.

Існує припущення, що у первісну добу існувало жіноче царство, про що вперше писав Й. Баховен і пізніше зазначав Ф. Енгельс, який назвав перехід від матріархату до патріархату поразкою жіночої статі. Однак Симона де Бовуар, посилаючись на дослідження К. Леві-Строса про первісні суспільства, стверджує, що це лише міф, і суспільство завжди належало чоловікам.

Другорядна роль жінки була корисною, її підлеглість слугувала як економічним інтересам чоловіка, так і вирішувала його онтологічну потребу в пануванні. Попри той факт, що історично не існувало вільних від чоловічого гніту жінок, жінку не можна порівнювати з рабинею, оскільки і жінки були рабіннями, але були й вільні жінки, наділені соціальними привілеями, і вони при цьому не становили загрози для перетворення чоловіка в об'єкт.

Оскільки жінка осмислюється як представниця другої статі, ці символічні ознаки виражаються у тілесному вимірі, про що говорить і Симона. Так звернувшись до жіночої моди, ми можемо побачити, що одяг жінки завжди підкреслював її інертність і пасивність, в той час як чоловіча краса проявляється в фізичній розвиненості. Так китайки перев'язували собі ноги, досягаючи ідеалу краси через каліцтво, сьогодні нарощені нігті стримують вправність жіночих рук. Так було завжди і у всіх культурах, варто згадати підбори корсети, фіжми, криноліни, перуки. Тобто жіноча краса у культурному відношенні характеризується слабкістю тіла, його обмеженістю, що є тотожним суспільно бажаному її стану.

Філософія помічає, що чим більше чоловік індивідуалізується, тим більше він схильний визначати у жінці вільну особистість. Бо чоловіку необхідна Інша, щоб заволодіти нею, знайти в ній своє підтвердження. Якщо знайти підтвердження в оточуючих його чоловіках означає для нього рівноцінну боротьбу, тоді коли поряд з чоловіком Інша, він відчуває свою перевагу. Таким чином не виникає жодного напруження, він може відчути себе цінним. Поряд з жінкою він також може постати як Інший і розкрити своє найзаповітніше Я. Тому чоловік виражає супротив на бажання жінки боротися за рівність і стати подібною чоловікові, бо вона стає небезпечною, вже вона матиме можливість зазіхати на його Я. Розв'язання драми жінки авторка бачить у визнанні обома статтями особистості один одного, як об'єкту і водночас суб'єкту. Визнання свобод – це нелегкий процес, але в ньому полягає найвища реалізація людини, в цьому вчинку, у відмові від володіння реалізується істинно-моральна поведінка. (де Бовуар, 1994, с. 183).

Так у другому розділі «Філософська концепція Іншого у доробку Симони де Бовуар» досліджено, яке місце займає проблема Іншого в новітній європейській філософії і як саме ця проблема була осмислена в екзистенціалістській філософії С. де Бовуар. Також були визначені характерні особливості її підходу до цієї проблеми.

ВИСНОВКИ

Дослідження творчості Симони де Бовуар та категорії Іншого в її філософському доробку, здійснене в рамках даної кваліфікаційної роботи, дає змогу зробити наступні висновки:

- Симона де Бовуар вплинула на подальшу трансформацію і фемінізацію сучасного світу. Її твори надихнули сучасників на дослідження проблеми становища жінки в соціумі, по суті запустили процес формування другої хвилі феміністичного руху, стимулювали інтелектуальні процеси в рамках третьої хвилі фемінізму, стали підґрунтям для сучасних філософських, суспільно-політичних, культурологічних тощо досліджень.
- Симона де Бовуар заклала фундамент для формування гендерних досліджень сучасної культури, важливого значення набув фондований нею напрям проведення феміністичних студій в ракурсі з'ясування закономірностей впливу гендерних традиційних ролей на якість життя жінок. Особливої значущості для подальших феміністичних студій становить теза Симони де Бовуар про те, що гендер не є біологічним фактом, а радше соціальна та культурна конструкція, нав'язана суспільством індивідам. Філософиня доводила у своїх працях, що стать – це щось, що засвоюється та виконується, а не є вродженою характеристикою конструкцією.
- Сімона де Бовуар стала головним ідеологом для феміністок «другої хвилі», які боролися за всі аспекти юридичної та соціальної рівності, і які ставили своєю головною метою досягнення повної рівності між чоловіками та жінками, скасування шовінізму та дискримінації жінок. Її фундаментальну працю «Друга стать» можна справедливо назвати «Біблією фемінізму», оскільки в ній вперше осмислено базові теоретичні і методологічні засади фемінізму як окремого інтелектуального напрямку, виокремлено та надане філософське обґрунтування стрижневих ідей фемінізму. Завдяки розгляду ідеї жіночої нерівності в

широкому історичному ракурсі, починаючи з племінного устрою і до ХХ ст., Симона де Бовуар довела наявність суб'єктно-об'єктного характеру чоловічо-жіночих відносин у людському соціумі, що визначив жінку як Іншу.

- Аналізуючи одне із центральних понять філософії Симони де Бовуар, концепцію Іншого, авторка намагалася визначити місце і значення порушеної у творчості де Бовуар філософської проблеми Іншого в загальному розвитку європейської філософської традиції. У роботі показано, що категорія Іншого зазнала значних метаморфоз і була ключовою у багатьох філософських концепціях новітньої доби. Водночас Симона де Бовуар була першим філософом, яка поставила категорію Іншого в центр гендерних досліджень, визначивши суб'єктно-об'єктний характер взаємодії чоловіка та жінки у соціумі.
- Розвиваючи положення екзистенціальної філософії Жана-Поля Сартра, Симона де Бовуар у своїй творчості стверджувала, що люди самовизначаються їхніми стосунками з Іншими. Вона показала, що жінки історично та культурно позиціонувалися як «Інші» по відношенню до чоловіків і були визначені з точки зору їхніх стосунків з чоловіками, а не як автономні особи.
- Проблема Іншого є основною в формуванні жіночої ідентичності, оскільки саме жінка в культурі історично сприймається як Інша. Проблема жіночої ідентичності апелює до ранніх етапів формування суб'єктивності, у яких суб'єкт знаходиться під впливом несвідомого. «Я» ніколи не має чіткої лінії демаркації, відтак «жіноче» та «чоловіче» як категорії існують лише у символічному вимірі, і виражаються у мові. «Жіноче», в свою чергу, витіснене на другорядні позиції у культурному просторі.
- Де Бовуар застосувала дихотомію Я та Іншого для того, щоб продемонструвати роль жінки в гендерній ієрархії. Згідно з С. де Бовуар, ставлення до жінок як до «Інших» глибоко вкорінене в культурних і

соціальних нормах і використовувалося для виправдання їх виключення з багатьох сфер суспільного життя та підпорядкування чоловікам. С. де Бовуар доводила, що єдиний спосіб для жінок досягти справжньої рівності та свободи – це відкинути свій статус «Інших» і стверджувати свою повну суб'єктність і свободу волі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Агеєва, В. (1994). Філософія жіночого існування. У С. де Бовуар. *Друга стаття: у 2 т. Т. 1.* (Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко, Перекл.) (сс. 5–21). Основи.

Бедаш, Ю. (2010). Второй пол как опыт переоценки ценностей. *Топос. Философско-культурологический журнал*, 3, 34–45.

Богомолов, А. В., & Гришунина, М. А. (2019). Понимание женщины как Другого во французской философии XX века (С. де Бовуар, Э. Левинас, Ж. -П. Сартр). *Манускрипт*, 12 (12), 161–164.

Борщёва, Е. А. (2009). Симона де Бовуар и Бетти Фридан как основоположницы второй волны феминизма. В *Человек. Культура. Общество: тез. докл. V науч. конф. студен-тов, магистрантов и аспирантов фак. филос. и соц. наук БГУ* (сс. 15–17). БГУ.

Браерская, А. (2011). *Женская идентичность в контексте развития концепций «Другого» в европейской культуре.* <http://a-z-gender.net/ua/mizoginiya.html>

Гришак, С. М. (2013). Вплив ідей ліберального фемінізму на генезис гендерних досліджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4, 10–18.

Гуссерль, Э. (2001). *Картезианские размышления.* Наука.

де Бовуар, С. (1968) *Очень легкая смерть.* Прогресс.

де Бовуар, С. (2004) *Воспоминания благовоспитанной девицы.* Согласие.

де Бовуар, С. (2007) *Сила обстоятельств: Мемуары. Роман с жизнью.*

Флюид.

де Бовуар, С. (1994). *Друга стаття: у 2 т. Т. 1.* (Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко, Перекл.) Основи.

де Бовуар, С. (1995). *Друга стаття: у 2 т. Т. 1.* (Н. Воробйова, П. Воробйов, Я. Собко, Перекл.). Основи.

Жеребкина, И. (1996). *Теория и история феминизма : курс лекций*. Ф-Пресс.

Закревська, К. В. (2016). *Символізація гендеру в культурі і через культуру (Симона де Бовуар» Друга стаття»)* (Doctoral dissertation, ВНТУ).

Коновалов, А. (2020). Причини виникнення третьої хвилі фемінізму. У *Current trends in the development of science and practice. Abstracts of XXI th International Scientific and Practical Conference. Haifa, Israel 2020 (pp. 27–28)*.

Корнєєва, Т. (2018). Постмодерністський фемінізм, «постфемінізм», фемінізм третьої хвилі: Проблеми термінології. *Культурологія*, 71, 18–24.

Криворучко, С. К. (2012) *Літературна творчість Сімони де Бовуар: еволюція художніх образів: монографія*. Видавничий дім Д. Бураго.

Крыкова, И. В. (2008). Женщина и общество в философии феминизма второй волны (на основе творчества Симоны де Бовуар и Бетти Фридан). *Аналитика культурологии*, 10, 290–295.

Кукарников, Д. Г. (2014) «Второй пол» Симоны де Бовуар и радикальный радикальный феминизм. У *The theory and practice of gender researches in world science: materials of the V international scientific conference on May 5–6, Prague. (pp. 35-37)*.

Лакан, Ж. (1999). *Инстанция буквы в бессознательном, или судьба разума после Фрейда. Семинары. «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа. Гнозис*.

Муслумова Т. В. (2015) Феминизм: истоки, этапы развития и основные направления. *Вестник*, 4, 59–67.

Муслумова, Т. В. (2015). Феминизм: истоки, этапы развития и основные направления. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, 4 (28), 114–120.

Павловська, О. В., & Шкіль, Л. Л. (2022). Екзистенціалістський фемінізм Сімони де Бовуар. *Вісник НАУ. Серія: Філософія*, 1(35), 47–54.

Петрі. О. В. (2015). Проблема гендерної рівності у творчій спадщині Сімони де Бовуар. У *Гендер. Екологія. Здоров'я: IV Міжнародна науково-практична конференція. Харків (сс. 178–179)*. ХТМУ.

Рожкова, А. А. (2008). «Необходимая любовь Симоны де Бовуар»: lettres a Sartre 1930-1939; 1940-1963. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Язык и литература, (1-II)*, 44–51.

Сартр, Ж. (2020). *Тошнота*. Форс.

Сартр, Ж.-П. (1989). *Екзистенціалізм – це гуманізм*. Сумерки Богов. Політиздат.

Сартр, Ж.-П. (2000). *Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии*. Республика.

Сартр, Ж.-П. (2020). *Бытие и ничто* Москва: АСТ.

Сирота, Н. М. (2009). *Идеологии и идеологические течения: Классическое наследие и современность: Учебное пособие*. Знание.

Стешин, І. О. (2008). Феміністичний рух країн Заходу та жіночий рух в Україні: екскурс в минуле. *Мова і культура, 166*, 45–57.

Федорков, О. (2021). Радикальний фемінізм як соціально-психологічне та соціокультурне тіло важливих суспільних. У *Scientific Collection InterConf: «International Scientific Discussion: Problems, Tasks and Prospects» (June 21-22, 2021) at Brighton, Great Britain (сс. 281–288)*.

Фресс, Ж. (2010). Привилегія Сімони де Бовуар. *Топос. Філософсько-культурологічний журнал, 3*, 18-33.

Хитрук, Е. Б. (2011). Стратегія «Денатуралізації» в філософії Джудит Батлер. *Вестник Томского государственного университета (351)*, 58–61.

Шевченко, З. В. (Уклад.) (2016). *Словник тендерних термінів*. Видавець Чабаненко Ю.

Bergoffen ,D. & Burke, M. (2020) Simone de Beauvoir. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/beauvoir/>.

Bowman, C. (2005). Johann Gottlieb Fichte: Foundations of the Entire Science of Knowledge. In *J. Shand (Ed.), Central Works of Philosophy* (pp. 43–68).

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. <https://web.archive.org/web/20210126064532/https://www.tameri.com/csw/exist/beauvoir.shtml>

Quindlen, A., & Friedan, B. (2010). *Feminine mystique*. Norton & Company, Incorporated, W. W.

Scholz, S. (2000). *On de Beauvoir*. Wadsworth.

Steinem, G. (1969). *After black power, women's liberation*. New York Magazine.

Wyatt. & S.D. Schnellbach (2020) *Simone de Beauvoir early feminist, in the middle of several worlds*. The Existential Primer.